

Josip Vidmar

TRI PISMA KARMELI KOSOVEL

(Iz zapuščine)

Draga gospodična!

Pariz 17. 2. 1927

Kakor mi je hudo radi Vašega razočaranja nad preljubo Ljubljano, se ga vseeno nekoliko škodoželjno in egoistično veselim. Ko sem prvikrat govoril z Vami, mi je nenadoma postalo jasno, da Vam je usojeno postati član naše vojske. Kaj da razumem z besedami »naša vojska«. Tega niti sam ne vem natančno. Predstavljam si tako nekako družbo mladih ljudi dobre volje, ki bodo s poštenostjo in delom in z novim gledanjem na svet, zlasti pa na umetnost, pri nas ustvarili nov čas in novo prihodnost. In zdaj, ko vidim Vašo nejevoljo nad starim našim življenjem in Vašo razočaranost radi sprejema, ki Vam ga je stari naš svet pripravil, se mi tista moja slutnja živo potrjuje. Kajti prva stvar je ravno razočaranje. Verujem Vam, da ste veseli, da ste spet v Monakovem, toda prav tako sem popolnoma preverjen, da se čisto dobro zavedate, kje je Vaše mesto in da boste prej ali slej vendar le morali v ljubljansko grdobijo, ki je pa na vse zadnje naša in Vaša. Vse to mi je šlo po glavi, ko sem prejel prva poročila o Vaših vtisih v Ljubljani, in sem se zelo zadovoljno in veselo smehljal, češ vse gre, kakor pač mora iti in kakor je prav, dasi mi je bilo za Vas osebno hudo. Vedno se veselim na čas, ko se vsi tisti zberemo v Ljubljani, vsi tisti, ki danes živimo še ločeno in ki še ne poznamo drug drugega. Ustvarimo si najprej v ožjem krogu življenje po našem okusu, zavidanja vredno življenje ob muziki in umetnosti, pozneje se pa spoprimemo tudi z drugimi, jih spreobrnemo in slovensko življenje bo postalo lepše in lažje in za korak bolj zrelo.

Take so moje fantazije, kadar sem posebno pogumen; malo otročje so, toda zakaj Vam jih ne bi povedal, zlasti ker nekoliko verujem vanje celo tedaj, kadar sem čisto malodušen, vsaj malo verujem vanje vedno. Zato se tudi Vi nikar preveč ne prepuščajte nejevolji, pa saj se menda itak ne. Vsaj Stano mi je pisal, da ste odšli iz Ljubljane sicer nejevoljni, toda precej bojaželjni in pogumni. Kljub temu, da morda precej dobro vem, kako se počutite, bi pa vendar rad imel par vrstic Vaših ljubljanskih vtisov od Vas samih, če se niste odločili, da mi jih poveste aprila osebno. Kajti zame je sklenjena stvar, da pridem za Pembaurjev koncert v Monakovo. Hotel bi ostati tam kak teden, da bi si ogledal galerije in gledališče in da bi se seznanil tudi s Th. Mannom, ki je moj ljubi duhovni oče, nad katerim imam dopadajenje. Zelo imenitno bi bilo, če bi ga Pembaur poznal, kar ni izključeno. Potem bi me morda on kako spravil v stik z njim; to bi mi bilo mnogo ljubše, dasi bi me Mann kot člana slov. »Pen-kluba« gotovo sprejel. Morda Vas malo spreletava strah ob besedi »teden dni«, češ da Vas bom preveč okupiral in Vam vzel časa, ki vem, da Vam ga najbrž primankuje. Toda obljubljam Vam, da Vas bom čim manj nadlegoval, dasi bi

mi bilo nasprotno ljubše. Povedati Vam moram še to, da imam hudoben namen tudi Vas »vzeti« sabo k Th. Mannu, kajti ta mož se razume na muziko in Vas bo gotovo vesel, za Vas pa tudi ne bo slabo, če spoznate najboljšo sodobno nemško literarno glavo.

Poleg teh načrtov in naklepov Vam sporočam, kar Vam je morda že znano, da se je ustanovil v Ljubljani odbor za izdajo Srečkovih pesmi. 8. marca priredi ta odbor recitacijski večer. Veselim se, da bom lahko navzoč, kajti 2. marca se odpeljem ali preko Italije ali preko Švice domov, kjer ostanem nekako do 2. aprila. Ta čas bom odsedel na sodnji tista dva dni, na katera sem zdaj končno veljavno obsojen v Zagrebu. Ta čas mislim izdati tudi novo št. »Kritike« in se nekoliko odpočiti od Pariza, ki me precej zdeluje, o katerem Vam pa napišem kaj prihodnjič, ali pa Vam bom v Monakovem kaj povedal o njem. Za danes pa Vas lepo pozdravljam in se veselim svidenja!

J. Vidmar

Ljubljana, 18.3.1927

Draga gospodična!

Res mi morate oprostiti, da Vam tako dolgo nisem odgovoril. V Parizu nisem več utegnil, tu sem pa takoj padel v delo za »Kritiko«, ki me je popolnoma okupiralo. Dasi sem bil Vašega pisma od vsega srca vesel in sem veliko mislil na Vas ter Vam želel pisati, se nisem mogel odločiti, ker nočem pisati pisem, če nisem vsaj nekoliko zbran in miren. Zdaj se Kritika tiska in jaz imam svobodno glavo.

Polovica mojega ljubljanskega oddiha je za mano. Ne veste, kako se veselim svidenja z Vami in Münchna; v Parizu se me je lotila nespečnost in tudi v Ljubljani še včas ne morem spati. Takrat navadno premišlujem in si predstavljam, kolikor si morem živo München in Vaše – lahko bi rekel – junaško življenje. Predstavljam si vse, kar je nakupičenega po muzejih, in posebni značaj življenja, ki ga pričakujem spoznati v tem mestu. In če pomislim, da se bom poleg tega sredi tega novega sveta sestal z Vami, se mi zdi kakor pravljica in sem takoj zdrav. Ali je tudi pri Vas tako lepa pomlad kot tu? Tu hodimo kakor pijani po cestah, tako nas prevzemajo solnce in pomladni sokovi, ki puhte iz zemlje. Če zaprete na solncu oči, se Vam zazdi, da ležite v visoki travi in da od nekod diši po smrekah ali borih, tako močno že pripeka.

Tako lepo nas neguje natura. Zato si pa ljudje delamo težave drug drugemu in nadležnosti. Zdi se, da se bomo tu, v Ljubljani pokončali drug drugega. Tukaj se neprestano bije vojska vsakega zoper vse druge. Včasih se mi zdi, da smo kakor v srednjem veku baroni in grofi; vsakdo sedi v svojem gradiču in strelja ter napada vsakogar, kdor se mu približa. Pravkar smo odpraznovali Beethovnov stoletnico. Koliko ogabnosti in nečednosti se je pokazalo zopet ob tej priliki! Celó ob tej priliki. Še slabše je ob manj svečanih. Škrjanec je spet, menda že tretjič letos napadel Beethovna in sicer radi IX. simfonije, češ da je zastarela itd. Pred par dnevi je imela svoj koncert pianistka Jadwiga Poženelova. Igrala je zelo zelo slabo, ne da bi vedela ali čutila, kaj igra. Te se ni upal napasti ne Škrjanec ne nihče drugi, dasi se je celo njen nekdanji učitelj Ravnik med koncertom moral *smejati*.

Sicer pa, kaj vse te neumnosti! Obljubite mi, da mi boste v Münchnu kaj lepega zaigrali in da me boste vsaj enkrat peljali na kakega monakovskega Sv. Jošta. Nameravam se zadržati kakih osem dni. Pridem tja 1. ali drugega aprila menda zvečer. Natančno Vam že še sporočim, če boste res tako prijazni, da me pridete

čakat. Tudi radi stanovanja Vam bom gotovo zelo hvaležen, če mi ga poskrbite, toda samo pod pogojem, da Vam to ne vzame preveč časa. Seveda bi Vas tudi prosil, da mi zagurate karto za Pembauerjev koncert, če mogoče in če se Vam ne zdi to neskomna želja – poleg Vas.

Poročilo o spominskem večeru po vašem bratu ste najbrž prejeli od sestre ali Stanota. Deklamacijsko je izpadel zelo slabo, finančno pa dobro in verjetno je, da njegova pesniška zbirka v kratkem izide. Meni je žal, da je dal Stano redakcijo zbirke iz rok, ker se ne zanesem na tiste fante, ki so se je lotili.

Hudo je pri nas, gospodična; priznam, toda rečem Vam, da je Ljubljana le – zame – prvo in edino mesto na svetu in mora biti ali postati tudi za Vas kakor za vsakega našega človeka. Francozom, ki so me izpraševali, kaj pomeni ime Ljubljana, sem pravil, da se to pravi: edino ljubljena. Vem sicer, da ni pravilno, toda res je. Francozi so nad tem prelepim imenom sklepali roke. Tako si mora človek nekoliko pomagati s fantazijo, če je resničnost prerevna. Ne zamerite mi torej, če sem tudi jaz v tem pismu malo pofantaziral in sprejmite iz te edino ljubljene prav prisrčne pozdrave in poklone!

Josip Vidmar

Draga Karmela!

Pariz 24. 4. 1927

Že zato rad pišem to pismo, da lahko odkrito zapišem: draga Karmela, brez gospodična. Rad ga pišem pa tudi zato, da se nekoliko pogovorim z Vami. V pismu, ki sem ga prejel od žene, takoj ko sem prišel v Pariz, mi piše, da je prebrala iz pisma, ki sem ji ga pisal iz Monakovega, Stanotu nekaj mest, ki so se nji zdela najbolj zanimiva pa da je imela vtis, da mu vse moje bivanje v M. ni posebno po volji. Prav tak vtis je imela tudi moja sestra Ivana, ki je bila slučajno navzoča. Torej vidite, da se nisem motil. O vsem, kar se sicer tega tiče, Vam sporočam samo to, da sem vse svoje ravnanje opisal ženi, na kar pa še nisem dobil odgovora, ker sem to storil šele pred par dnevi.

Do dela doslej še nisem prišel; to se pravi premišlujem marsikaj, toda bolj za zabavo kot sistematično in naporno. Tolažim se z mislijo, da Vi tudi počivate. Ko se vrnete v Monakovo, pričnem z delom tudi jaz. To se prav za prav pravi danes. Čas, ki ga tako v brezdelju porabljam, izkoriščam za to, da spoznavam naše Slovence, kolikor jih je zanimivih v Parizu. In teh ni ravno malo. Predvsem sta tu oziroma so slikarja Trstenjak in Stoviček ter kipar Pirnat. Prva dva sta danes otvorila svojo razstavo v nekem tukajšnjem salonu, Pirnat bo razstavil kasneje, v pričetku junija. Prvima dvema ne zaupam dosti, Pirnata pa poznam samo iz pogovora, ki sem ga imel nedavno ž njim. Star je 24 let. Je komunist, oziroma morda lahko rečem, da je bil, dasi nikoli čistokrven; v pogovoru z menoj je pa menda prišel do drugih misli, kakor se zdi. Poleg teh je tu Srečkov prijatelj ali znanec Bratko Kreft, o katerem pravi Mrak, da je prišel v Pariz z gesto diktatorja Slovenske sovjetske republike. Ta se moje družine očitno izogiba, ker me v svojem proletarskem srcu smatra za nevarnega sovražnika pravega napredka. Mrak je sedaj opustil spisovanje dram in piše pesmi, ki mi jih z veliko vnemo prebira, pa je vselej zelo nejevoljen in nesrečen, ko mu jih okritiziram in skoro popolnoma raztrgam. Toda kakor sem Vam že rekel, je nekaj v njem, kar mi daje upanje. Po prihodu v Pariz sem zvedel tudi za skrivnost, da se pripravlja na literarno karijero tudi dr. Bartol in da na skrivaj piše novelice in črtice. To je tisti fant, ki Vam bo bral iz roke (ki Vam jo v duhu poljubljam). Na žalost se je ta mož zaklel, da mi ne bo pokazal nobene svoje stvari in je zaklinjal tudi

Mraka, da ne sme meni niti črhni o njegovem literarnem početju. Toda v takih stvareh je moje govorjenje kakor petje siren in Mrak mi je prvo skrivnost že odkril. Če bom hotel, bom morda od njega dobil kako Bartolovo stvar na vpogled. To je morda grdo, toda zdi se mi, da je v zvezi z mojim poklicem.

Med damami me je seveda najbolj zanimala Vlasta Sterletova, po kateri ste me povprašali v Münchnu in ki mi je dejala, da je Anico in Srečka vedno spominjala na Vas, ko so se še družili po Ljubljani. Povem Vam, da mi je radi te predrzne primerjave, ki jo niti ni sama zagrešila, postala zoperna, dasi mi ni bila simpatična od vsega početka. To je literarna goska, če nimate nič zoper ta izraz, pa tudi senčica ne Karmele Kosovelove, ki je poosebljena ženstvenost in ki me po svojem »Wesen« spominja na čudežne predstave, ki mi jih je o ženi in lepoti vzbudila Pavlova. Morda je napak, da Vam govorim take stvari toda resnica je taka.

Včeraj zjutraj, ko sem ravno zlezel iz postelje, potrka gospodinja na vrata in mi pravi, da bi me rad obiskal neki prijatelj. Dejal sem, naj ga pusti k meni. Vstopil je čisto nepričakovano – Janko Lavrin. Tisti naš najboljši kritik, ki piše v angleščini, o katerem sem Vam gotovo govoril. To je naš slovenski konzul in kulturni propagator na Angleškem. Bila sva takoj v pogovoru in v načrtih. Angažiral me je precej, naj za veliko angleško revijo, ki se bavi s slovanstvom »The Slavonic Review«, napišem obsežnejši članek o novejši slovenski literaturi. To bom seveda storil. Pregovarja me tudi, naj v Sloveniji ustanovim sam institut, ki ga smatram za edino pravo slovensko univerzo – institut za poduk o vsej kulturni zgodovini sveta, o zgodovini vseh umetnosti in podobnih stvari. Razen tega ima velike načrte, kako dvigniti Ljubljano do pozicije novih Aten, kjer se bo shajal ves kulturni svet. Kakor vidite sva se prava dva našla. Toda Lavrin je zelo konkreten mož, pozna vso Evropo, ker jo je večinoma prehodil peš, pozna vso svetovno umetnostno situacijo in pozna dobro načine, s katerimi se lahko veliki svet zainteresira za naše življenje. Da je organiziral že celo vrsto prevodov iz slovenščine v angleščino, to je prava malenkost, kakor pravi. Zelo, zelo se zanima za slovensko ženo. Trdi, da je žena na zapadu popolnoma propadla in da nima nobene vsebine več. Je samo še »šik« ali srčkana ali dražestna, drugo je vse zapravila. Upa, da je pri nas drugače. Dejal sem, da je, in sem mu obljubil, da ga bom julija, ko bo v Ljubljani seznanil s kako našo ženo. Mislil sem na Vas, rekel mu seveda nisem nič o Vas. Toda videli boste, da Vam ne bo žal, če ga spoznate. To je zelo vsestranski človek. Muziko pozna tako kakor literaturo, ki jo obvlada nečloveško natančno. Govoril je, da bi rad dobil kako našo pevko, ki bi šla pet naše slovenske in jugoslovanske pesmi po angleških univerzah. Pri spremljanju sem spet mislil na Vas; če bi Vas veselilo, bi se dalo morda o počitnicah kaj storiti.

Končno še tole. Tu je neki dr. Šavnik, zdravnik za ženske stvari, mojih let. Hotel bi ogledati Münchensko kliniko in bo šel maja za kakih 6 tednov tja. Ker je zvedel, da sem bil tam, me je vprašal, če vem za kako privatno sobo. Vaša gospodinja me je prosila, naj bi naše ljudi opozarjal na njene sobe, ki jih ima na razpolago. Ne vem pa, ali bi bilo to Vam prav. Če nimate nič zoper, ali če Vam ni neljubo, bi lahko tega zdravnika poslal na stanovanje k nji. Rekel mu nisem še nič drugega kakor, da bom gospodinji pisal, ali ima prostor. Da tudi Vi stanujete pri nji, mu seveda nisem omenil, ker nisem govoril o tem. Če nočete, mu lahko rečem, da je soba oddana. V tem pismu Vam pošiljam tudi denar. Od vsega srca Vas pozdravlja Vaš ljubeči Vas brat

Vidmar

Dr. Šavnik je sicer nekoli ljubezniv, toda sicer zelo simpatičen fant.